

ספירת העומר

תכלית האדם וחשיבות הזמן

ימי ספירת העומר הם זמן ההכנה לקבלת התורה

ימי הספירה הם ימי ההכנה לחג השבועות, זמן מתן התורה. וידוע מה שכתב השל"ה הקדוש (מסכת שבועות נר מצוה אות יט) בשם התולעת יעקב כי חג השבועות הוא יום הדין על דברי תורה. והיינו שבו ביום נפסק דינו של אדם, כמה סייעתא דשמיא יקבל בשנה הבאה בתלמודו, ואיך יסתדרו אצלו כל הדברים הנצרכים ללימוד כמו חברותות וכדומה.

ובמה יזכה אדם בדין הזה - בזכות שמכין עצמו כראוי לקבל את התורה, וכמו שאמר המשגיח הגה"צ ר' ירוחם ליוואוויץ זצ"ל (דעת תורה במדבר עמ' כד) כי חג השבועות נקרא על שם ההכנה לקבלת התורה - שְׁבֻעָה שְׁבֻעַת תְּסַפֵּר לָךְ (דברים טז, ט). ועל דרך זה ביאר הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל (אמת ליעקב פתיחה למסכת אבות), שלכן נהגו ישראל ללמוד פרקי אבות בימים אלו, כי ככל שהאדם מקיים את דברי התנא באבות ומשפר את עצמו ואת מעשיו והרגליו כדי שיהא ראוי להתקרב לתורה - כך יזכה לקבלת תורה אמיתית.

נצחיות התורה

בימים האלו של ההכנה לקבלת התורה, קוראים בתורה פרשת בהר, ובודאי לא על חינם הוא, ויש שייכות בין פרשה זו לחג השבועות.

והנה בפרשה זו נאמר ענין עבד כנעני. ואף שעבדים אינם מצויים בזמננו והלכותיהם אינם נוגעים למעשה, אך כל דברי תורה הם אור לנתיבותינו לדורות עולם, ואף פרשה שאינה נוגעת למעשה ממש, טמונים בה לימודים ודרכי הנהגה לכל דור, שהתורה היא נצחית ודבריה הן הוראה עד סוף כל הדורות. ומעתה מוטל עלינו להתבונן בפרשת עבד כנעני, וליטול ממנה לקח לזמננו אודות ההכנה הראויה לחג השבועות.

לעולם בהם תעבודו

והנה כתוב בתורה בענין עבד כנעני (ויקרא כה, מו) "לעולם בהם תעבודו", ולמדו מכאן חז"ל (ברכות מז, ב) שהמשחרר עבדו עובר בעשה. אמנם דבר זה צריך ביאור, הרי עבד כנעני אסור לעבוד עבודה זרה מעת שנכנס ברשות הישראל, ויש בו מקצת גירות שמלין וטובלין אותו לשם עבדות, ומתחייב במצוות כאשה, ואם כן מדוע הקפידה התורה שלא לשחררו, ואפילו עבד כשר כטבי עבדו של רבן גמליאל אסור לשחררו. וביותר קשה, הלא קיי"ל (שלחן ערוך יורה דעה סימן רסז סעיף ז) שכאשר משחררים עבד כנעני הוא נעשה ישראל גמור ככל גר צדק, ומתחייב בכל המצוות שבתורה, ואם כן למה אסור לשחרר עבד זה שגם עכשיו הוא בכלל ישראל במקצת, ועל ידי שישחררוהו יכנס לגמרי תחת כנפי השכינה. וכי בשביל שיהיה לישראל עבד לשמש אותו ולעשות צרכיו מונעים את העבד מלהיות ישראל גמור, אתמהא.

היתר השחרור למען קיום מצוה

עוד יש להקשות, דאמרינן בגמרא (שם) וז"ל, מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה וכו', והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבדו, לדבר מצוה וכו' דרבים שאני, ע"כ. ומבואר בגמרא, שמותר לשחרר עבדו לצורך מצוה דרבים. וקשה, הלא לעולם אומרים שאסור לאדם לעשות עבירה אפילו אם כוונתו לזכות במצוה, ולמה נשתנית מצות עשה זו שנדחית מפני מצוה אחרת, ובפרט שהגמרא מדברת במצות תפילה בציבור שהיא מצוה דרבנן בעלמא.

מצות עבד כנעני – להיות עזר לישראל בקיום המצוות

וכבר עמד על ענין זה בספר החינוך (מצוה שמז) וז"ל:

ומרשי המצוה, לפי שעם ישראל הם מבחר המין האנושי, ונבראו להכיר בוראם ולעבוד לפניו, וראויים להיות להם עבדים לשמש אותם, ואם אין להם עבדים מן האומות, על כל פנים יצטרכו להשתעבד באחיהם, ולא יוכלו להשתדל בעבודתו ברוך הוא. על כן נצטוינו להחזיק באלו לתשמישנו אחר שהוכשרו ונעקרה עבודה זרה מפיהם, ולא יהיו למוקש בבתנינו. וזהו שאמר הכתוב אחר כן (ויקרא כה, מו) "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה", כלומר ובכן לא תצטרכו להשתעבד באחיכם ותהיו נכונים כולכם לעבודת השם וכו'.

ומהיות יסוד המצוה כדי שירבו בני אדם בעבודת בוראם ברוך הוא, התירו חכמים זכרונם לברכה לעבור על מצוה זו בכל עת, שביטול מצוה זו יהיה גורם למצוה אחרת, ואפילו בשביל מצוה דרבנן אם היא מצוה דרבים, כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת וצריכין לשחרר העבד ולהשלים המנין. ואל יוקשה עליך - ואיך נדחה מצות עשה זו דאורייתא בשביל מצוה דרבנן, כי מפני שיסוד המצוה אינו אלא כדי להרבות עבודתו ברוך הוא, אחר שבשחרורו עכשיו נעשית מצוה זו, ועוד שגם הוא מתרבה בגופו במצוות שלא היה חייב קודם השחרור, בין זה וזה אמרו זכרונם לברכה שמותר לשחררו, שכן קיבלו הענין.

והיינו, שבאמת אין לנו שום הצדקה להשתעבד בבן אדם, שהרי כולנו נבראו בצלם אלהים, ובאיזו זכות נעדיף את עצמנו ונשתמש באחרים כשור וחמור. אולם כיון שתכלית כל הבריאה היא קיום רצון ה', ועל ידי שיהיו לנו עבדים לשמשנו נהיה פנויים לעבודתו יתברך, לכן מותר לנו להשתמש בעבדים לעשות צרכינו. אבל מי שמשתעבד באדם עבודת עבד רק משום שנוח לו ורצונו ליהנות יותר מתענוגי עולם הזה, דבר זה הוא באמת השחתה גדולה. רק מפני שהשימוש בעבדים מביא את האדון להרבות בעבודתו של מקום, לכן מותר לנו ואף נצטוינו להשתעבד בהם, ואין אנו רשאים לשחרר אותם, שכיון שכל תכלית עבודתם היא לעבודת ה', אין רשאי האדון למעט בעבודת ה' ולשחרר העבד. ובאמת עליו גדול הוא לעבד כנעני שהוא עבדו של עבדי המלך, כי חשיבות היא לאדם להיות ממשמשי המלך.

הלימוד מפרשה זו לזמננו

הנה כיום באמת אין לנו עבדים לשמשנו, אמנם מאידך, לא כימים הראשונים ימים האחרונים ובזמננו באמת אין כל כך צורך בעבדים. הלא מאז ומקדם, מילוי צרכי הגוף היה כרוך בעבודה רבה וטירחא יתירה. אדם הרוצה לשתות כוס מים - היה צריך לשאוב מן הבור, והרוצה לבשל איזה תבשיל - נזקק לחטוב עצים מן היער. ואם לא היו לאדם עבדים לשמשו, היה מבזבז כל זמנו וכחותיו בעסקים אלו. אמנם היום אכן אין לנו עבדים, אך זימנה ההשגחה העליונה שהוקל מעלינו כל הטרדות הללו - אם צמאים למים פותחים את הברז, ואם רעבים לתבשיל מדליקים את התנור, ואין אנו צריכים להטריח את עצמנו יותר מדי למילוי צרכי הגוף.

אמנם מדברי החינוך יש ללמוד, שכל הנוחיות הזו לא ניתנה כדי שנמשך יותר אחר תענוגי עולם הזה, אלא היא באה תמורת העבד הכנעני, ליתן לנו את הנחת רוח וישוב הדעת למען נכיר את בוראנו ונעבדהו כראוי.

עוד חסד גדול שעשה ה' עם דורנו, שיש יהודים רבים המחשיבים ומייקרים את התורה ולומדיה, ופותחים ידם להחזקת לומדי התורה - בין בני הישיבות בין אברכי הכוללים - שיוכלו לישוב על התורה ועל העבודה בלי להיות טרודים הרבה בפרנסתם ומילוי צרכיהם.

אחריותם של לומדי התורה

והנה בדרך כלל אמרו חז"ל (סנהדרין כה, א), שמי שאינו עוסק בישובו של עולם הוא פסול לעדות, כי ביטול מלאכה מקלקל את מדותיו של אדם. אמנם ח"ו לחשוב שבכלל זה אף מי שעוסק בתורה יומם ולילה, אדרבא, הוא האיש המקיים את כל העולם כולו, כי הוא המשלים את הבריאה ומביאה לידי תכליתה, וזכות גדולה להחזיק בידו שימשיך להעמיד את העולם בתורתו.

ומלבד זה שהלימוד והעסק בתורה יש בו תכלית מצד עצמו, יש לתופשי התורה גם תפקיד מיוחד כלפי אחיהם בית ישראל, דהיינו להעמיד את מלכות שמים על העם, וכמו שאמרה תורה על שבט לוי (דברים לג, י) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. וכיון שהעוסק בתורה הוא מאנשי המלכות, לכן העם מפרנסים אותו ומחזיקים בו, כי אין לך עוסק בישובו של עולם גדול מזה.

אולם בן-תורה צריך להכיר את חשיבות מעשיו וגודל האחריות המוטלת על כתפיו. מי שמקום קביעותו בתוך כותלי בית המדרש, ואינו ניגש ללימודו מתוך הכרה חזקה שהוא ממלא את תפקידו ומעמיד את כלל ישראל להיות העם הנבחר, ומשום חוסר הכרתו אינו לומד באחריות הדרושה - הרי הוא מושחת במדותיו ר"ל. והסימן להכיר אם הוא מבין את חומר העבודה המוטלת עליו, הוא האופן שמייקר את הזמן.

ידוע בשם החפץ חיים זצ"ל (שמעתי מרבי שלמה דיימאנד שליט"א) שאמר: "שגור בפי הבריות שזמן הוא כסף, אך האמת היא להיפך - כסף הוא זמן". כלומר, דרך העולם להחשיב את הכסף מעל הכל, ולכן תולים את הטפל בעיקר - דהיינו את הזמן בכסף, שאין לבזבז את הזמן רק מחמת שאפשר להרויח בו כסף. אמנם האמת היא, שהכסף הוא זמן, כי עיקר חייו של האדם הוא הזמן שיש לו, ומי שיש לו כסף ואינו צריך לבזבז את זמנו להשגת הכסף, אזי עתותיו בידו ויכול לפנות את עצמו לעבודת בוראו, ובפרט לעבודה הגדולה של לימוד תורתו.

אמרו חז"ל (שיר השירים רבה א, ט):

אמר רבי אלעזר, מימי לא קדמני אדם לבית המדרש, ולא הנחתי שם אדם ויצאתי. פעם אחת השכמתי ומצאתי הזבלים ותבנים [מוציאי הזבל והתבן לשדות], ואמרתי "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'" (משלי ב, ד), אנחנו לא נזבלים ולא נתבנים אפילו כתבנים אפילו כזבלים.

והיינו כמו שנתבאר, שאם אנו רואים את העוסקים בישובו של עולם עמלים השכם והערב, כל שכן אנו שזכינו לעמול בתורה שהיא עיקר תכליתו של העולם, חייבים אנו בעמל זה.

והנה אף על פי שהיא מדרגה גדולה עד מאד, אבל לכל הפחות אנו צריכים להציב לנגדנו את המטרה הזו, שנכיר ונעריך את חשיבות עסקנו בתורה, ונשאף לקיימה בשלימות. זוהי ההכנה האמיתית למתן תורה, שיתעלה בעינינו יקרת לימוד התורה, שנכיר כי אנו באמת עוסקים בישוב העולם וקיומו, וניגש לעבודתנו מתוך הרגשה זו. וההכנה הראשונה לזה היא להעריך את יקרת הזמן כראוי.

א. וכאן המקום להעיר עוד נקודה חשובה שיש לנו לעמוד עליו בדברי החינוך. בתוך דבריו הוא כותב וז"ל, על כן נצטוינו להחזיק באילו לתשמישנו, אחר שהוכשרו ונעקרה עבודה זרה מפיהם, ולא יהיו למוקש בבתינו, עכ"ל. והיינו שנתקשה החינוך, מאחר שכל התועלת בהחזקת עבדים כנענים תחת ידינו, הוא כדי שיהיו לנו עבדים לשמשנו למען נהיה אנחנו פנויים לעבודתו ית', למה אנו מגיירים אותם אפילו מקצת גירות, ומה איכפת לן אם הם ישארו עובדי עבודה זרה. ועל זה מתרץ החינוך, שאם היו מניחים אותם להיות עובדי עבודת אלילים, יש לחוש שמא יהיו למוקש בבתינו, שיגרמו לנו ליכשל בעבירה ח"ו.

ויש בדברים אלו לימוד נפלא על כחה של השפעה. הרי העבד הזה שפל ונבזה בעינינו, אין אנו מחשיבים אותו לכלום, וכל העבודות הבזויות עלינו, כמו ניקוי בית הכסא וכדומה, אנו מטילים עליו. וכל ההשתמשות שאסור לעשות בעבד עברי כגון להוליך כליו אחריו לבית המרחץ, העבד הזה עושהו, והוא כשורו וחמורו של בעליו. ומכל מקום אנו מחוייבים לחשוש שמא ישפיע עלינו ויהיה למוקש בבתינו להביאנו לידי העבירות החמורות ביותר.

ועל אחת כמה וכמה, מוטלת עלינו חובת זהירות יתירה, להרחיק עצמינו ובתינו מכל ההשפעות הבאות מהגויים, שהם חשודים על כל דבר אסור, וחמורות וקלות כהיתר בעיניהם. כי אם חשו חז"ל כל כך לכח השפעתו של עבד, כל שכן יש לנו לחשוש שלא נהיה תחת השפעתם של כל הרוחות השולטות בעולם.